

Lid mlčky kývne a z jeho čel
se na náhrobek krev potu lije;
kříž zabodnut je do živých těl,
rez rozežírá odrané kosti,
z národa život vysává zmije,
sají ho naši i cizí hosti!

Bědný rab trpí, bez studu čas
my sítáme jen znova a znova,
jak dlouho vězí v ohlávce vaz,
jak dlouho lid své okovy vláčí,
čekáme s vírou v to stádo hovad,
až i k nám volnost přijíti ráčí!

Ó moje matko, má milá vlasti,
pročpak tě slyším žalostně plakat?
A ty, havrane, prokletý ptáku,
na jakém hrobě tak strašně krákáš?

Ach, vím to, vím to, ty pláčeš, matko,
žes otrokyní v porobě cizí,
protože hlas tvůj posvátný, matko,
jako hlas v poušti bezmocně mizí.

Plač! Plač! Já poblíž Sofie viděl
stát šibenici na černé pláni,
jeden z tvých synů, bulharská zemi,
s hrozivou silou visel tam na ní.

A havran kráká, hrozivě, strašně,
psi s vlky vyjí po celém kraji,
starci se modlí s vroucností k bohu,
kvílejí děti a ženy lkají.

Zlověstnou píseň zima si píše,
vichřice smétá bodláčí z plání.
A chlad a mráz a pláč bez naděje
ti těžký smutek do srdce vhání.

Matičce

Ty jsi, matičko, nade mnou lkala,
ty jsi mě tři roky zaklínala,
proč chodím stále jak smutný štvanee,
zakouším všude jen hoře samé?

Cožpak jsem propil otcovské jmění,
způsobil žal ti a utrpení,
že moje mladost, matičko, zvadá
a schne jak v sadě jabluňka mladá?

Přátelé se mnou baví se rádi,
pozpívám s nimi, směju se šťastně.
Nevědí ale, že svíce hasne,
že mráz už dávno spálil mé mládí!

Jak by věděli! Přítel mi chybí,
jemuž bych řekl, co tajím v duši
a čemu věřím, kdo se mi líbí,
své touhy a sny — vše, co mě dusí.

Krom tebe nemám nikoho, matko,
ty jsi má láska, ty jsi má víra;
ztrácím však poslední naději vratkou,
že tě mám rád: srdce se svírá.

Mamičko, tolik, tolik jsem sníval
prožívat s tebou štěstí a slávu,
cítit jsem sílu — co vše jsem chtíval?
Pro všechny touhy vykopej jámu!

Jediná bědná přece mi zbyla:
moci se schoulit do tvého klína,
ulevit srdci mladého syna
i smutné duši, mamičko milá.

Otče i sestry, i bratři milí,
bez hněvu toužím stisknout vás k sobě,
a potom ať mi zkamení žíly,
potom ať zetlím navěky v hrobě!

Bratrovi

Těžko, bratře, se mi daří
žít s hlupáky mezi námi;
v ohni se má duše škvaří,
v srdci pálí lité rány.

Věrně strážím odkaz vlasti
spojen láskou s rodnou zemí;
užírám se krutou záští
k hlupákům těm omezeným.

Smutné sny a chmurné plány
křížují mou mladou duši.
Ach, kdo pohladí svou dlaní
srdce, jež se žalem dusí?

Nikdo, nikdo! Nevidělo
ani volnost, štěstí ani;
buší, jak by zešlelo,
když zaslechne lidské štkání!

Tajně, bratře, oplakávám
hrob, v němž národ pohřbený je.
Pověz, co má ctít má hlava
v podlém světě agónie?

Nic, nic! Zůstal bez ozvěny
hlas, který se vydral ze mne.
I tys, bratře, zůstal němý
pro hlas boží — nářek země.

Ty chceš vědět, proč já k vám
jenom v noci chodívám,
skáču přes plot na zahradě
jako ten, kdo něco krade?

Nejsem starý jak tvůj muž,
co nevidí v tmavé noci:
já za pasem ostrý nůž
jako druha stále nosím.

Byla tma a já jak had
plížil jsem se, pátral zrakem:
Poslouchám: šli všichni spát,
spíš i ty a tvůj muž také.

Sedl jsem si na záhoně,
rukojeť stisk do své dlaně:
on teď vyjde, říkám si,
mého hněvu okusí.

Koukám — v jizbě svíčka plane,
a vy spíte — v prsou mi
hoří vztek jak velký plamen
hněv mě asi utrápí.

Do svíčky jsem oči vpil
a vůbec jsem netušil,
že se noc už převalila
a zornička vyšla bílá.

Slavík začal sladce pět
té zorničce na počest;
za oknem se mihla hlava
a na mne se usmívala.

Hned jsem poznal, žes to ty,
protrh jsem se z mrákoty;
„Přijdu, ptáčku, v jiné noci,“
a přes plot jsem opět skočil.

Přišel jsem k vám proto zas
v temné noci, v hrozný čas,
smrti musí napospas
být darován jeden z nás.

Ani hory nenapraví
svár dvou družin rozvaděných.
Dnes tu třetí jejich hlavy,
kolem pláčou děti, ženy.

Bože, bleskem rozčísni mě,
větře, prach můj roznes divě,
ať nevidím sirotečky
a nebohé matky všecky,

jak si u kulů rvou vlasy —
zalamují tvrdé dlaně,
ani příští kruté časy
pro ty bosé, zbědované.“

Těžké kapky zakrápaly,
husy, kachny letí zdáli:
strašná bouře se k nám valí,
vždyť to není deštík malý.

Všichni do vsi běží z polí,
děda nevypráhá voly.
Pojďme, dědo, s ostatními.
„Stůj a umřít pomoz ty mi!“

On ještě žije! Tam na Balkánu
zkrvaven leží, zdušeně kvílí
junák, na hrudi hlubokou ránu,
junák pln mládí a mužné síly.

Pušku pohodil po jednom boku,
po druhém šavli zlomenou vedví,
hlava mu klesá, svit hasne v oku,
na celý svět se z úst hrnou kletby.

Leží tam junák, z nebe se dívá
nehybné slunce, co vztekle pálí;
v obilí kdesi žnečka si zpívá,
z junáka krev se divoce valí!

Začala žatva... Pěj, otrokyně,
tesklivé písně... Ty, slunce, zalij
pod jařmem zemi. Zakrátko zhyne
junák ten... Srdce, ty však ztlum žaly!

Kdo padne v boji za volnost vlasti,
nezemře: země i nebe půjdou
s celou přírodou v smutečním plášti,
i pěvci o něm zpívat budou...

Orlice křídly stíní ho za dne,
lízaje ránu vlk při něm leží;
i junák sokol, co výškám vládne,
bedlivě bratra junáka střeží.

Když padne večer a vyjde měsíc,
roj hvězd se snese na nebe tiše;
zdvihá se vánek, zahučí lesy —
Balkán si zpívá zbojnickou píseň!

Rusalky krásné v bělostném hávu
čarovným zpěvem do noci zvoní —
lehounce šlapou na hebkou trávu,
posedají si, nad ním se skloní.

Jedna mu dává léčivé bylí,
druhá ho rosou chladivě smočí,
třetí se k němu s polibkem schýlí —
junák jí hledí tázavě v oči:

„Sestřičko, svěř, kde Karadžu vězní,
co se s mou věrnou družinou děje?
Svěř mi to, pak si duši mou vezmi —
zde zemřít, sestro, si srdce mé přeje!“

Do dlaní tlesknou, chytí se znovu,
s písni se v kruhu do vzduchu zvednou —
se zpěvem letí — to Karadžovu
hledají duši, než hvězdy zblednou.

Vtom začlo svítat. A na Balkánu
leží teď junák, krev z něho valí —
vlk stojí při něm, líže mu ránu
a slunce pálí, strašlivě pálí!

Už přestaň s milostnými zpěvy
a do duše mi nelej blín,
jsem ještě mladý, ač to nevím,
a kdybych věděl, netoužím
znát to, co srdci bylo vzato,
co před tebou jsem zašláp v bláto.

Zapomeň doby, kdy jsem splácel
slzami pohled tvůj i vzdech:
já otrokem byl — pouta vlácel,
za jeden úsměv na tvých rtech
jsem odmítal svět jako blázen
a do bahna své city házel!

Zapomeň na mé poblouznění,
v prsou mi láska vychladla
a probudit ji možné není
tam, kde teď bolest zavládla,
tam, kde jsou jenom rány samé,
zlé srdce zlobou obléhané.

Jsi mladá, hlas máš čarokrásný,
slyšíš však, jak tam zpívá les?
Slyšíš, jak pláčou ubožáci?
Po tomhle hlasu prahnu dnes,
tam chce mé srdce poraněné,
kde krví je vše pokropené!

Zanech už slova otrávená,
naslouchej bouřím z dávných let,
naslouchej listí, kterak sténá
a ze slov zkazky tvoří teď
o staré době, která není,
a o jhu nových utrpení!

Zazpívej též, jak tihle tady,
zpívej o mojí žalosti,
zpívej, jak bratr bratra zradil,
jak hyne síla mladosti,
jak pláče osiřelá vdova,
jak trpí děti bez domova!

Moje modlitba

O můj Bože, pravý Bože,
ne ty, co jsi na nebesích,
ale ty, jenž ve mně, Bože
ukrytý jsi v srdci kdesi.

Ne ty, jehož popi chválí,
kterému se mniši klaní
a kterému svíčky pálí
omezenci pravoslavní;

ne ty, kterýs z bláta stvořil
muže a pak tělo ženy
a člověka nechals v hoři
otročit na naší zemi;

ne ty, co jsi vylil olej
na popy a cary zdejší,
co jsi uvrh do nevole
moje bratry nejbědnější;

ne ty, který učíš raby
modlitbám a utrpení
a do hrobu až je vábíš
jen planými nadějemi;

ne ty, Bože těch, co šidí,
tyranů na lidském duchu,
ne ty, modlo hloupých lidí
a upřířích vydřiduchů!

Ty však, Bože osvícený,
pro otroky všechny drahý,
jehož den lid v každé zemi
oslavovat bude záhy!

Dej každému, o můj Bože,
živou lásku ke svobodě,
ať bojuje, jak kdo může,
s vydřiduchy na národě!

Vlij odvahu do mé ruky,
až povstanou otroci ti,
abych i já s jejich pluky
do posledka moh se bít!

Nedopuť, ať někdy chladne
moje srdce v cizí zemi,
a můj hlas ať nezapadne
jako v poušti bez ozvěny!

Bylo 16. května roku 1876, když z rumunského přístavu Giurgiu vyplul vzhůru po Dunaji rakouský parník Radetzky, který vezl početnou skupinu bulharských cestujících. Když se skupina cestou rozrostla na dvě stě mužů, otevřeli domnělí bulharští zahradníci svá zavazadla, vybrali z nich zbraně, oblékli povstalecké uniformy a vojvoda povstalecké čety, básník, novinář a politik Christo Botev velel kapitánovi lodi podřídit se bezvýhradně vůli vzbouřenců. Následujícího dne zastavil parník na Botevův rozkaz u bulharské vesnice Kozloduj. Povstalci se vylodili, a než se vydali dál, každý políbil břeh rodné země, doutnající ještě požáry obrovského protitureckého povstání, které v dubnu téhož roku otřáslo celým Bulharskem...

Tak zachycovali Botevův smělý čin básníkovi současníci a životopisci. Zaznamenali tím i část epilogu dubnového povstání: Botevova družina byla jednou z posledních čet bulharských emigrantů a revolucionářů, které za vzrušených národně osvobozeneckých zápasů od konce šedesátých let minulého století přicházely z Rumunska přes Dunaj na pomoc porobou vysílené vlasti, aby se postavily spolu s revolučně smýšlejícím domácím obyvatelstvem proti turecké moci.

V zlověstně klidném kraji nebylo však po vzpouře stopy. V této části Bulharska nevybuchla. Místo ozbrojených Bulharů, kteří se měli s Botevovou četou spojit, přivítaly družinu střely čerkeských hord, které pronásledovaly vzbouřence až k podhůří Balkánu — Staré Planiny. Za vrcholky kopců nesl se pach vypálených podbalkánských měst a v horských lesích bloudili utečenci, kteří se před Turky zachránili. Prořídlá četa už

v horách úkryt nenašla. Během necelých tří týdnů ji Turci rozprášili, povraždili a poslední okamžiky jejího vojvody, který padl 2. června, zůstaly dodnes neznámé. Vypráví se, že ho zasáhla turecká kulka a jeho hlavu, nabodenou na kůl, nosili bašibozuci pro výstrahu jako drahocennou trofej po okolních vesnicích. Ale lidé jeho smrti neuvěřili. Dlouho se proslýchalo, že Botev bojuje proti Turkům dál, že se někde skrývá nebo že ho snad Turci uvěznil. Také evropský tisk o něm přinášel ještě v létě 1876 fantastické zprávy. Čekali ho v Krakově a rovněž u nás se psalo o nových statečných činech Botevovy tisícílečné družiny. Myšlenka na návrat hrdiny, v jehož životě i díle vyvrcholilo usilování bulharské národně osvobozené epochy, vynořovala se ještě po desetiletí.

Botev padl osmadvacetiletý. Zbylo po něm jen to, co vyšlo tiskem ještě za jeho života: dvacítká básní, které otiskoval v novinách a v roce 1875 z větší části vydal se svým přítelem pod názvem *Písňe a básně Boteva a Stambolova* (Pesni i stichotvorenija na Botjov i Stambolov), a dále stati, fejetony, recenze a črty z bulharských listů, které redigoval v letech 1871—1876 za své emigrace v Rumunsku. Autorství části jeho publicistiky určují literární historikové teprve v nejnovější době. Z rukopisů se dochoval jediný sešitek s několika variantami básně o Vasilu Levském a pár dopisů. A přece je fragment Botevovy tvorby dovršeným dílem, posvátným pro celý národ, který v neobjemném básníkově odkazu vyčetl svůj osud i charakter. V Botevových básních je touha pět set let ujařmených Bulharů po

svobodě, romantický ideál, který dozrál k činu, k národní revoluci. Navazují na buřičskou tradici hajduků, lidových mstítelů z balkánských hor, připomínající zbojnickou tradici jánošíkovskou. Prvně se v nich bulharská literatura dožaduje revolučním zvratem odstranit sociální porobu a polidštit svět. A je v nich i víra v životodárný rozum, který bere útokem náboženské modly, pokrytectví, morálku smíření a pokory a vyhláší otevřený racionální boj za spravedlivý svět. Národ našel v Botevově poezii sebe, své smýšlení, všechno, čeho si váží. Její mýtus o věčném životě statečných, bojovných písní, které básník předává bulharským hvozďům a horám, zemi i živé přírodě, aby je nesly dál, vyslovil bezděčně osud Botevových veršů: Básníkově dílo prostoupilo národní bytí i vědomí. A čas mu neubral na významu.

Když se na jaře roku 1867 devatenáctiletý Botev vrátil ze studií v Rusku, aby nakrátko zastoupil u kantorské tabule v rodném Kaloferu svého otce, poznalo v něm podbalkánské městečko horlivého šířitele nových národních i sociálních myšlenek. Oděsa ho nenadchla zkostnatělým gymnasiem, které měl navštěvovat, ale umožnila mu poznat pokrokovou ruskou literaturu, získala ho pro myšlenky ruských revolučních demokratů a seznámila se svými volnomyšlenkáři, bosáky, nihilisty i polskými revolucionáři. A tyto podněty přenášel Botev do své země, kde se schylovalo k rozhodujícímu boji za osvobození. Probojovaný zápas za bulharskou církev a školu vystřídaly nepokoje, ve kterých se stále častěji opakoval požadavek opravdové svobody národa. K národní ne-

spokojenosti se přidružovala nespokojenost vyvolávaná feudálními sociálními pořádky. Plamínky místních vzpour se Turkům dařilo udusit, ale odpor sílil, začínal být stále dokonaleji organizovaný a doma i za hranicemi vznikaly po vzoru Zákona horských čet Georgiho Savy Rakovského národně osvobozené povstalecké družiny. Jména jejich velitelů, jako Panajot Chitov nebo Filip Totjo, vyslovovala se s nesmírnou úctou. Sudbu novodobých zbojníků pocítoval Botev od počátku jako svou vlastní. Hovořily o tom už jeho první verše, psané v Rusku, nedokončená, zčásti autobiografická poéma Hajduci a báseň Matce, která vyšla za Botevova kaloferského učitelování v časopise Gajda (Dudy), vedeném tehdejším nejznámějším bulharským literátem Petkem Račevem Slavejkovem. Osud bojovníků za svobodu se pak stal jedním ze základních námětů celé Botevovy poezie. V Kaloferu záhy hrozilo, že se Botev svými útoky na konzervativní kruhy střetne s místním duchovenstvem a čorbadžiji. Vypravil se tedy znovu do Oděsy dostudovat. Jel přes Bukurešť, kde měl slíbenou hmotnou pomoc tamějších zámožných Bulharů. Ale nedostatek prostředků ho v Rumunsku zadržel. To rozhodlo o jeho osudu věnovat se mezi emigrací přípravě osvobození Bulharska.

V bulharských obrozeneckých zápasech sehrály už od čtyřicátých let minulého století velkou úlohu vystěhovalecké kolonie Bulharů v Oděse, Aténách, Cařihradě i dalších místech mimo území Bulharska. Soustřeďovali se v nich i političtí utečenci z Bulharska. Od druhé poloviny šedesátých let stávalo se nejdůležitějším střediskem politického života revolučně smýšlející emi-

grace Rumunsko. Od jara roku 1868 ovládly tamější emigraci rušné revoluční přípravy. Utvářely se nové povstalecké čety, zajišťovalo se spojení s Bulharskem. Botev, který působil zprvu v pokrokových kruzích v Bräile, chystal se v ozbrojené družině přes Dunaj, podobně jako se vydali do vlasti jeho přátelé pod vedením Chadžiho Dimitra. K výpravě však nedošlo a Botev uskutečnil svou touhu až osm let poté. Bräila, Bukurešť s bulharskou chudinou, s níž Botev sdílel hlad a bídu, menšinové školy v podunajské Alexandrii a Izmailu, Galați, kde ho zastihla zvěst o Pařížské komuně, znovu Bräila s vydáváním prvního Botevova listu *Duma na bălgarskite emigranti* (Slovo bulharských emigrantů) a od konce roku 1871 nadobro Bukurešť jsou milníky Botevova emigrantského života i organizačního úsilí o široce demokratickou národní revoluci. Brzy začal přispívat do tamějších bulharských pokrokových listů a novinářská práce se stala závažnou složkou jeho politického působení. Když později učil na bulharských menšinových školách, našel si i určité prostředky pro vlastní vydavatelskou a redaktorskou činnost. S Ljubem Karavelovem, přední osobností emigrace a bulharského veřejného života i kultury sedmdesátých let, redigoval v Bukurešti významné noviny *Svoboda* a *Nezavisimost* (Svoboda, Nezávislost). V letech 1874 až 1875 vydával nejradikálnější orgán bulharské emigrace, list *Zname* (Prapor). Jeho verše dosáhly skutečného ocenění až po básnickově smrti, ale jeho logická, věcná publicistika, která se dodnes čte jako umělecká próza, našla si rychle cestu ke čtenářům. V Praporu nabývá Botevův požadavek lidové revoluce nejkonkrétnější po-

doby: Botev tu vyzývá k celonárodnímu povstání, podpořenému dobře vyzbrojenými četami z emigrace, proti turecké vládě nabízí pomocnou ruku i utlačěným Turkům a požaduje vytvořit „rozumný bratrský svazek mezi národy, který je schopen rozbít okovy, zničit bídu a příživníky lidského rodu a... zavést všude na zemi vládu pravdy, svobody, rovnosti a lásky“.

K nejpokrokovějším sociálním myšlenkám svých dní přihlásil se Botev i v pozdravu Pařížské komuně roku 1871. V Galaři pomáhal zakládat první bulharské komunistické sdružení, a tehdy také zaznělo jeho vyznání víry „v jedinou společnou sílu všeho lidstva na zeměkouli, která vytvoří dobro... v komunistický společenský řád, který bratrskou prací, svobodou a rovností osvobodí všechny národy z odvěkého útisku a utrpení“. Téměř po celou dobu svého rumunského pobytu udržoval spojení se socialisty, zejména s ruskými revolucionáři. Spolu s emigranty z Ukrajiny organizoval rozšiřování zakázané literatury ze západní Evropy do Ruska. V posledních dvou letech, kdy učil na bulharské škole v Bukurešti, vznikla v podzemí této školy tajná skrýš, objevená teprve nedávno, o které se podle Botevovy korespondence soudí, že měla sloužit nejen bulharské emigraci, ale i ruským socialistům z Curychu a Londýna. V jeho názorech bylo mnoho utopického, ale pronikaly do nich také některé ideje Komunistického manifestu a revolučního socialismu.

V letech 1873 a 1874 bylo bulharské národně osvobozenecké hnutí těžce postiženo. Roku 1873 Turci oběsili pro výstrahu celému národu Vasila Levského, jednoho z největších konspirativních organizátorů sítě revolučních

povstaleckých výborů, které pracovaly po celém Bulharsku. Levského smrt působila na Bulhary jako úder. Doma i za hranicemi se začínalo uvažovat, je-li orientace na ozbrojené povstání tím nejlepším řešením. Mezi emigranty začala vznikat trhlina, která nakonec zavinila rozštěpení emigrace na umírněné křídlo, vedené Ljuběnem Karavelovem, a na křídlo revolučně radikální. Botev cítil povinnost nahradit svého přítele Levského. Stanul na revoluční straně, přinesl s sebou také svůj list Prapor a v r. 1875 pracoval krátký čas i ve vedení bulharské emigrace, v bukureštském Ústředním revolučním výboru.

Roku 1875, kdy vypuklo povstání v Bosně a Hercegovině a bulharští revolucionáři z Rumunska, Srbska i v Bulharsku samém se rozhodli rovněž povstat, vydal se Botev získávat podporu revoluce do bulharských center v Oděse, Kišiněvu, Nikolajevu, v Srbsku, Cařihradě, a ovšem po celém Rumunsku. „Revoluce lidová, okamžitá, revoluce až do posledního dechu,“ vytyčuje všude jako heslo. „Revoluce jako jediná spása,“ říká v listu Prapor. Povstání, které bylo připraveno na podzim roku 1875, propuklo jen ve Staré Zagoře. Ostatní místa se nepřipojila. Ale v dubnu následujícího roku vyšlehy jeho plameny ve velké části Bulharska, zejména pod legendární Starou Planinou. Tehdy Botev založil revoluční list *Nova Bălgarija* (Nové Bulharsko). Komentoval v něm všechny události ve vlasti až do výpravy své čtyř přes hranice a na pozadí slavné i tragické, v krvi utopené celonárodní vzpoury, která podnítila necelý rok poté rusko-turecký konflikt, vyslovil naposledy svou víru ve svobodu, vybojovanou na základě sociální spravedlnosti.

Novodobá bulharská poezie před Botevem, začínající od čtyřicátých let minulého století, zdá se dnes umělecky nevýrazná a má větší význam jako fakt dějin literatury než jako tvůrčí čin. Boteva předcházela vlastenecká tvorba několika významných osobností, především Najdena Gerova, Georgiho Savy Rakovského a Dobriho Čintulova. Individualita i tvorba Petka Račeva Slavejkova znamenala pro vývoj bulharského básnictví padesátých a šedesátých let důležitou kapitolu a ovlivňovala literaturu ještě v následujících desetiletích. Byly tu některé verše Karavelovovy a na počátku sedmdesátých let se objevují první básně Ivana Vazova, největší postavy bulharského písemnictví po osvobození. Prastaré kořeny měla však bohatá ústní slovesnost. Z ní vyrůstaly verše obrozeneckých básníků; folklórní náměty; tvárné prostředky i formy pronikaly ostatně bulharské písemnictví nejen v druhé polovině devatenáctého století, ale ještě ve století dvacátém.

V tomto kontextu je možno Botevovu poezii chápat jako základní kámen nového bulharského písemnictví, který prolamoval myšlenkové, stylové i tvarové hranice dosavadní literární tvorby. Botev psal ze skutečné vnitřní potřeby i naléhavosti doby a jeho lyrika je vášnivou písní svobody. Svou chválou boha rozumu otrásl jeho verš poprvé „trůnem i oltářem“. Na všech Botevových básních je pečeť moderní revoluční etiky. V jejím duchu Botev přetvářel i národní písňovou tradici, které jako první bulharský slovesný tvůrce nezůstal podřízen: už v raných básních, lidové poezii nejbližších, mění se hajduci jeho veršů v obránce národně osvobozeneců a sociálních tužeb doby. A těmto tužbám podřídil bás-

níkův verši intimní city rodinné, přátelské a milostné. V pozdější Botevově lyrice, kde se lidová slovesnost vzdáleně ozývá jen rytmem, v hymnických písních na sebeobět za osvobození národa i lidstva, ve které člověk splývá s osudem své země i celého světa, dal Botev i smrti revoluční filosoficko-etický smysl. Botevovy verše nemají vybroušenou uhlazenost, která se očekává od klasiky. V jejich energické řeči ostře zaznívají neučesaná slova chudáků, které Botev tak dobře z vlastní zkušenosti znal. Jsou to vzrušené zpovědi a výzvy, jimiž ve spravedlivém hněvu protestuje proti trpnému smíření s národním osudem a burcuje k zápasu s tmářstvím a porobou. Vyslovily, co básník v jednom dopise označil za své literární poslání: „Učiním ze svých rukou kladivo, z kůže buben, z hlavy bombu a vyrazím do boje s živly.“ Jen vzácně se v dějinách písemnictví objeví taková harmonie mezi životem a tvorbou.

Necelé dva roky po Botevově smrti, na jaře roku 1878, přinesla rusko-turecká válka Bulharsku svobodu. Osvobozená země se přihlásila k básníkovu dědictví, generace za generací jím téměř sto let žije a vidí v něm jeden z vrcholů své národní minulosti. Botevovy verše, které inspirovaly novou tvorbu ve všech oblastech bulharského umění, záhy překročily hranice Bulharska a mluví dnes ke čtenářům ve více než třiceti jazycích.

Do Čech uvedl básníkovu poezii cyklus jeho veršů, uveřejněný v překladu Antonína Voráčka roku 1885 ve Světozoru. První přetlumočení souboru dvaceti Botevových básní otiskl Zdeněk Broman v roce 1913. Nově je přeložil Jan Pilař, a vydal je roku 1950.

Od konce minulého století dodnes vzniklo i několik dalších ojedinělých překladů Botevových veršů, především sedm publikovaných znění Botevovy balady Chadži Dimitr. Dnes se k Botevovým básním vracíme znovu, abychom připomněli živost odkazu, který v devatenáctém století dalo Bulharsko Botevovou tvorbou světové literatuře.

DANA HRONKOVÁ

Když jsem v roce 1947 poprvé navštívil Bulharsko, poznal jsem, jak živé a všudypřítomné jsou básně největšího revolučního klasika Christa Boteva mezi jeho lidem. Tehdejší můj překlad, který vznikl za spolupráce dnes už nežijící zasloužilé bulharistky Zdenky Hanzové a vyšel ve Svobodě, byl pokusem o nové české přetlumočení básníka, jehož verše v Bulharsku znárodněly a některé z nich vstoupily do širokého povědomí jako živá rčení a revoluční hesla.

Od té doby uplynulo bezmála čtvrt století. Mnohokrát jsem za ta léta navštívil překrásnou zemi na pobřeží Černého moře, její orlí hory, malebná města a starobylé vesnice. Doprovázen Botevovými verši proplul jsem s bulharskými básníky i celou dunajskou cestu, po níž se Botev vracel tajně z ciziny domů, aby bojoval za svobodu své vlasti. Postál jsem v zamyšlení i na místě, kde padl. To vše mě vedlo k tomu, abych se pokusil o nový překlad Botevových veršů a přesněji respektoval významovou polohu každé strofy, každého verše. V interpretaci Botevových veršů pokročila od té doby i česká bulharistika. Za obětavé spolupráce Dany Hronkové vznikl tedy překlad nový, v němž ze starých textů nezůstal kámen na kameni. Věnujeme ho společně s nakladatelstvím jako dar k 30. výročí vítězství socialistické revoluce v Bulharsku.

JAN PILAŘ